

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

○

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

ערב פסח

(חלק יז)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת צו (ערב חג הפסח), חיד ניסן, ה'תשפ"א (ב)

לעילוי נשמת
הרה"ת ר' מנחם מענדל ע"ה
בהרה"ח הרה"ת חיים שאול ע"ה
גלב"ע י"ג כסלו ה'תשס"ו

מרת חנה ע"ה
בהרה"ח ר' מנחם מאניש ע"ה
גלב"ע יו"ד ניסן ה'תשע"ג

ברוק

ת' נ' צ' ב' ה'

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

ערב פסח

(ב) אף שלכתחילה היתה דחיית התענית ענין של תשלומין לערב פסח [וגם הקדמת התענית ליום ה' (ולא ליום ו')] באה מצד סיבה צדדית, לפי שאין קובעין תענית לכתחילה ביום ועש"ק] – מכל מקום, לאחר שהתענית נקבעה ליום ה', נעשה יום ה' זמן החיוב.

וכידוע מעין דוגמא לזה בדיני סוכה⁶, שמצינו ב' דעות בדין נסרים שיש בהם ארבעה והפכן על צידיהן (שהם „פחות מג'"), דלחד מ'ד⁸ כשרים לסכך (מפני שהפכן על צידיהן). ולאידך מ'ד פסולין, דאע"פ שהפכן על צידיהן, כיון שיש פסול עליהן" מאחר שיש בהם ארבעה – „נעשו כשפודין של מתכת" (הפסולים לסכך „בכל ענין").

ולפי ביאור זה, הרי מי שלא התענה (מאיזו סיבה שתהי"י) ביום ה' – אינו

א. כאשר חל ערב פסח בשבת, כבקביעות שנה זו, הדין הוא: שתענית בכורות נדחית מערב פסח ליום ה' שלפניו, ולא ליום ו' ערב ש"ק, לפי שאין קובעין תענית לכתחילה בערב שבת משום כבוד השבת².

ויש לעיין³ בדין מי שלא התענה ביום ה' (מצד שכחה וכיו"ב), אם עליו להתענות ביום ו' עש"ק⁴ [שהרי כלל זה שאין קובעין תענית ביום ו' עש"ק אינו אלא (א) לכתחילה (ב) לציבור; משא"כ בנדוד"ד שזהו (א) בדיעבד, לאחר שיום ה' עבר, (ב) ליחיד⁵].

והסברת השאלה – דהנה גדר דחיית התענית אפשר לבאר בשני אופנים:

(א) התענית ביום ה' היא תשלומין לערב פסח (שבת), אבל בעצם החיוב קיים ועומד על יום ערב פסח (שבת);

ולפי זה נמצא לכאורה, שאם לא התענה ביום ה', עדיין לא פקע מעליו החיוב, ועליו להשלים את התענית ביום עש"ק.

(6) סוכה יד, ב. ע"ד השאלה בגזירות דרבנן בכלל, האם נעשו איסור בעצם או רק משום הטעם – ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חו"מ פ"ו ה"ב. באופן אחר קצת: האם התענית ביום ה' הוא בגדר דחוי, או שמעיקרא התקנה (בקביעות זו) היא להתענות ביום ה' – ראה בארוכה (לענין התעניות וכו' ד"מאחרין ולא מקדימין" – מגילה ה, א במשנה): צפע"נ הפלאה בהשמטות נד, סע"ג ואילך. שו"ת דווינסק ח"ב סל"א לב. שו"ת ווארשא (נ. י.) ח"א סמ"ד. שו"ת אבני נזר או"ח סתכ"ו.

(7) רש"י שם. וראה מהרש"א שם.

(8) וי"ל דאח"כ חזר בו, עיי"ש.

(1) רמ"א או"ח סת"ע ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ז.

(2) ראה מג"א שם סק"א. שם סרמ"ט סק"ז (ושו"ע אדה"ז שם ס"ב). סתרפ"ו סק"ג.

(3) בהבא לקמן – ראה ס' ערב פסח שחל בשבת (אה"ק, תשל"ד).

(4) ובפרט ש"א דע"פ שחל בשבת מתענים הבכורות ביום ו' – ראה ברכ"י סת"ע סק"ד. ועוד.

(5) ראה שעת' לסתרפ"ו.

צריך להשלים ביום ו', כיון שזמן החיוב עבר ואיננו.⁹

ב. לכאורה יש לפשוט ספק זה מדין מפורש בתענית אסתר: כאשר חל פורים ביום א', שאז נדחת תענית אסתר מיום י"ג אדר ליום ה' שלפניו¹⁰, הנה לפי פסק הרמ"א¹¹ אם „חל בו (ביום ה') ברית מילה, מותר לאכול על המילה ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים". ומכאן עולה ברור, שזה שתענית אסתר נדחת ממקומה ונקבעת ביום ה' אין פירושו שיום זה נעשה זמן החיוב, אלא הוא רק תשלומין ליום השבת, ולכן אפשר להשלים זאת ביום ו'¹².

ולפי זה נמצא לכאורה שכן הוא גם בעניננו, בנוגע לתענית בכורות¹³.

אלא שיש ראייה לאידך, שבתענית בכורות חיוב התענית נעתיק ליום ה':

נתפשט המנהג, שתמורת התענית בערב פסח משתתפים הבכורות בסיום מסכת (סעודת מצוה) וממילא נפקע

חיוב התענית¹⁴. וכשחל ערב פסח בשבת, מנהג ישראל לערוך את הסיום ביום ה'.

והנה, בשלמא אם נאמר שיום ה' נעשה זמן התענית, מובן שההשתתפות בסיום ביום ה' מבטלת את חיוב התענית שבאותו היום, ולאחר יום ה' שוב אין עוד חיוב תענית.

אבל אם יום ה' אינו אלא תשלומין לחיוב שלאחריו, בערב פסח (שבת) – היאך יבטל הסיום ביום ה' חיוב תענית דיום אחר (וממילא צ"ל הדין – שיתענה ביום ו', או יעשה סיום נוסף ביום ו')!

ג. לכאורה יש לדחות (כמו שכתבו כמה אחרונים¹⁵), שפעולת הסיום בערב פסח אינה (רק) בזה שהוא גורם היתר אכילה, אלא (גם) שהסיום בא במקום התענית: הטעם לתענית בכורות הרי הוא כדי לעשות „זכר לנס שניצולו ממכת בכורות"¹⁶, וסיום מסכת (וסעודת מצוה) גופא הוא „זכר לנס כו"¹⁷.

ועפ"ז די בסיום של יום ה' אף אם ננקוט שחיוב התענית בו אינו אלא תשלומין לערב פסח – כי עריכת הסיום מוציאה את האדם ידי חובת עשיית „זכר לנס כו".

אבל זה אינו – דאדרבה, לפי סברא

(9) מכיון שי"א (שו"ע סת"ע שם) דבקביעות זו אין מתענים כלל – א"צ להשלים לאחר זמנו.
(10) רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ה. טושו"ע או"ח סתרפ"ו ס"ב.
(11) סתרפ"ו שם.

(12) ומ"ש בט"ז שם (ס"ב) שלא יתענה בע"ש ויאכל סעודת המילה בלילה – הוא רק משום דס"ל דגם יחיד אין להתענות בע"ש מפני כבוד השבת. וראה שעת"ש שם, דמי ששכח להתענות ביום ה' גם הט"ז מודה דשפיר מתענה ביום ו', עיי"ש.

(13) ראה ח"י סת"ע סק"ד: וגם אפשר להתענות תענית בע"ש. ולהעיר גם מפמ"ג (א"א) שם סק"ג דאיסטניס בכור שצם בע"פ וע"פ חל בשבת יתענה רק ביום ו'.

(14) כבר שקו"ט באחרונים בזה. וראה לקמן הערה 17.

(15) שו"ת ערוגת הבושם או"ח סקל"ט.

(16) טור או"ח ר"ס תע. שו"ע אדה"ז שם.

(17) ועפ"ז מתורץ בפשטות זה שהתענית נפקע ע"י הסיום (ומותר לאכול כל היום) – אף דמי ששכח ואכל בתענית צבור משלים התענית (או"ח ר"ס תקסח). וכשקו"ט באחרונים.

נפשם¹⁹, ודחייתה (כשחלה בשבת – ליום ה') היא חידוש והוספה על עיקר התקנה (תשלומין); משא"כ בתענית בכורות – הרי עיקר התקנה היא תענית דחוי, שהרי זמנה הוא ט"ו ניסן (הזמן דמכת בכורות), אלא שדוחין אותה, „מקדימין בי"ד משום דאי אפשר ביו"ט"²⁰ – וא"כ, גם דחי' זו מצד „אי אפשר בשבת" נכללת בעיקר התקנה – דשם דחי' אחד הוא.]

ד. והנה, בהסברת הגדר של דחיית התענית תלוי' גם נפקא מינה להלכה – בקטן שהגדיל בערב פסח שחל בשבת: המנהג הוא שהאב מתענה במקום בנו בכורו הקטן²¹ – ובכן, אב שבנו בכורו נעשה גדול בערב פסח שחל בשבת, האם צריך הוא להתענות ביום ה', או שמא אינו צריך?

אם נאמר שיום ה' נעשה זמן החיוב, וביום ה' (י"ב ניסן) הרי הבן עודנו קטן, צריך אביו להתענות;

אבל אם החיוב קיים ועומד ביום י"ד ניסן (שבת), והתענית ביום ה' היא רק בגדר תשלומין לשבת – נמצא לכאורה, שהאב אינו מועיל כלום בתעניתו בשביל בנו ביום ה', כי בזמן החיוב (שבת – י"ד ניסן) הרי הבן גדול, והאב אינו יכול להוציאו ידי חובתו בתעניתו, וממילא אין מקום לתשלומין.

ועל פי זה נמצא שיש יתרון לסברא שזמן התענית נעתק ונקבע ליום ה': אם נאמר שהתענית היא בגדר

זו (שהסיום גופא נחשב עשיית „זכר לנס כו"ל) צריך לומר שיש לערוך סיום (גם) ביום השבת ערב פסח, דכיון שאפשר לעשות את ה„זכר לנס כו"ל ביום שבו נקבע לכתחילה (להיותו בסמיכות לזמן שאירע בו הנס) – למה יצא האדם ידי חובתו ע"י עשיית „זכר" יומיים או יום קודם לזה?

– מה שצריך מעיקרא לערוך סיום ביום ה' (ואין יוצאים ידי חובה בעריכת הסיום ביום שבת ערב פסח), יש ליישב: מאחר שביום ה' יש חיוב תענית, אי אפשר להחליפו בעריכת סיום (וזכר לנס) יום או יומיים לאח"כ¹⁸; אבל מ"מ, הי' צ"ל המנהג (עכ"פ – להידור מצוה) לערוך (עוד) סיום, „זכר לנס כו"ל, ביום ערב פסח עצמו (שבת).

ומזה שלא מצינו מנהג לעשות סיום (גם) ביום השבת עכ"פ, מוכח, כנ"ל, שביום זה (וגם ביום ו') אין חיוב תענית (ועשיית זכר לנס) עוד, מאחר שהחיוב נפקע ונעתק ליום ה'.

[ואין להוכיח מזה שבתענית אסתר מצינו שאפשר להשלים התענית ביום ו' (כנ"ל ס"ב) – כי כמה חילוקים יש בתקנות דרבנן בין זו לזו, ופשיטא שאין הכרח שתקנה אחת דרבנן תשווה באופנה ופרטי' לחברתה.

וכפרט בעניננו – שיש טעם לחלק בין תענית אסתר לתענית בכורות: תענית אסתר נקבעה בזמנה – ב"ג אדר, כי ביום זה „נקהלו לעמוד על

19) ר"ת הובא ברא"ש ור"ן ריש מגילה. טור או"ח סתרפ"ו.

20) ברכ"י סת"ע סק"ז.

21) רמ"א סת"ע שם. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

18) ומוכן ג"כ שאין לחייב הבכורים לעשות סיום בע"פ שחל בשבת „זכר לנס כו"ל ולבטל התענית לגמרי.

קריאת המגילה ל"ד אדר²⁴; ובכך, אם קריאה זו היא תשלומין²⁵ לחיוב של ט"ו אדר (בשבת), מה יעשה קטן שהגדיל ביום ט"ו אדר²⁶?

ו. וי"ל בזה:

ע"ד מה שבכלל בהכרח לומר, שקטן

(24) משנה ריש מגילה. רמב"ם הל' מגילה ספ"א. טשו"ע או"ח סתרפ"ח ס"ו.

(25) ראה רש"י מגילה (ה, א) ד"ה ערב שבת, "ערב שבת זמנם הוא .. להכי נקט האי לישנא דתשמע מינה הואיל ותקנו להן חכמי ישראל שאחר כנה"ג להקדים משום דרבה ה"ה לנו כיום וזמן הקבוע מתחלה לכל דבריו ואע"פ שהוא שלא בזמנן הוי כזמנן" [וראה הגהות חשק שלמה למגילה שם: כיון דרבנן עקרו הקריאה מיום השבת תו אינו מוטל על יום שבת שום חיוב קריאה. וראה הערה הבאה]. אבל מסקנת הגמ' שם היא ד"מאי ערב שבת זמנם (רק) לאפוקי מדרבי" (ולא שהוא זמנם לכל דבריו). וראה תשב"ץ ח"ג סי' רחצ: והא דלא קרינן מגילה .. אריא דאיסורא הוא דרביע עלייהו .. ויום שלפניו לקריאה .. אינו אלא לתשלומין ידדי כו".

אבל להעיר מטו"א מגילה שם, דרק לרבה התקנה לקרות ביום ו' הוא מחכמים שאחר כנה"ג, אבל לר"י אנשי כנה"ג עצמם תקנו כו, עיי"ש. וראה לקו"ש ח"ז (ע' 50 ובהערות שם) ש"ל, שהתקנה של קריאת מגילה (גם לרבה) היתה לאחרי שגזרו גזירה דרבה. – אלא שמ"מ מקום לשאלה (ע"ד הנ"ל בפנים ס"א ובהערה 6): האם התקנה (של אנשי כנה"ג) לקרוא את המגילה ביום ו' (כשחל בשבת) הוא באופן של דחי' לבד, או שהתקנה מצד עצמה היא לקרוא אז – ראה לקו"ש שם הערה 16.

(26) ראה שקו"ט בהגהות חשק שלמה למגילה שם – עפמ"ש בטו"א (שהובא בהערה הקודמת) האם חיוב דקריאת מגילה בע"ש כשחל בשבת הוא מדברי קבלה (אנשי כנה"ג) או רק דרבנן. אבל גם אם הוא דרבנן יש מקום להשאלה (כדלעיל בפנים ס"א והערה 6), וכמ"ש שם בעצמו (נעתק בהערה הקודמת); וכן לאידך – גם אם הוא תקנת אנשי כנה"ג יש מקום לשאלה, כנ"ל בהערה הקודמת.

תשלומין, נצטרך לומר שבכור קטן שהגדיל בערב פסח שחל בשבת יצא מן הכלל, ואין לו חלק בענין תענית הבכורות: אביו אינו יכול להוציאו, כנ"ל; ובאם יתענה בעצמו ביום ה', בהיותו קטן – הרי הוא נכנס בשקו"ט²² אם מצוה שעושה קטן בתורת חינוך יכולה להוציאו ידי חיוב המצוה כגדול (ובנדו"ד – החיוב של יום שבת ערב פסח, כשהגדיל).

ה. אבל י"ל שאפילו את"ל שדחיית התענית היא תשלומין לערב פסח, בכור קטן שהגדיל ביום י"ד ניסן שחל בשבת לא יפסיד את ענין התענית.

והביאור בזה – ובהקדים: כנ"ל, כשחל פורים ביום א' נדחית תענית אסתר ליום ה', ושם זהו גדר תשלומין בלבד (כנ"ל ס"ב). וא"כ יש לשאול: קטן שהגדיל ב"ג אדר (בקביעות שבה פורים חל ביום א') – איך יוכל לצאת ידי החיוב להתענות בתענית אסתר (דכנ"ל, מצינו שקו"ט אם בזה שמתענה בקטנותו (י"א אדר) בתורת חינוך יכול לצאת ידי חיובו בגדלותו (בי"ג אדר)? ושאלה זו קיימת בכל הענינים שעליהם נאמר "מקדימין ולא מאחרין"²³ – אם נאמר שהקדמתם היא בגדר תשלומין: היכא שהקטן נעשה ב"ר מצוה ביום החיוב, איך יוכל לצאת ידי חיובם כגדול?

ולדוגמא: בקביעות כבשנה זו, שבה פורים דמוקפין (ט"ו אדר) חל בשבת, מקדימין בערים מוקפות חומה את

(22) ראה לדוגמא – הגהות רעק"א לאו"ח סקפ"ו ס"ב. ציונים לתורה (להר"י ענגל) כלל יב. ועוד.

(23) מגילה ה, א (במשנה).

שלאחרי זה – ובשנה זו שבינתיים הריהו פטור! – וקשה לומר שהוא מחוייב בתורת חינוך – אף שבשנים הקרובות יקרא בט"ו – מצד זה שבשנים הבאות תהי' קביעות כזו!

ומסתבר לומר – שזהו חיוב כדי לצאת בו ידי החיוב שיחול עליו כגדול ביום ט"ו. והיינו שקריאת המגילה שלו בהיותו קטן אינה (רק) בתורת חינוך, אלא שתקנת חכמים חלה לכתחילה על הקטן – בתור הכשר לחיובו כגדול³¹.

ועד"ז גם בענינו: אפילו אם נאמר שתענית בכורות ביום ה' היא תשלומין ליום השבת – יש מקום לומר, שקטן שהגדיל ביום י"ד ניסן יהי' מחוייב להתענות ביום ה'³² (י"ב ניסן) בתור הכשר לחיוב שיחול עליו כגדול (ביום י"ד).

(משיחת י"א ניסן תשל"ד)

31) וכיון דמלכתחילה בעת ציווי מקרא מגילה (דמד"ס הוא) תקנו כן – אולי י"ל דיכול להוציא את הגדול אף שהוא עדיין בקטנותו.
32) ולפי"ז אביו אי"צ להתענות במקומו.

(ועד"ז ויתירה מזה²⁷ – העומד להתגיר²⁸) מחוייב ללמוד את הלכות המצוות (תפילין, ק"ש וכיו"ב, אשר יצטרך לקיימן מיד כשיהי' לגדול) עוד בטרם יהיה גדול – כי אם ימתין עד שיהי' בן י"ג שנה ויום אחד, הרי לא ידע אז איך לקיים את המצוות; והיינו שיש עליו חיוב בעודו קטן להתכונן לכך שיוכל לקיים את חובותיו לכשיגדיל²⁹ – ע"ד מכשירי מצוה³⁰ –

ע"ד י"ל בנדו"ד, שיש חיוב על הקטן לקרוא את המגילה ביום י"ד

– שהרי אין לומר (לא אשתמיט בשום מקום לומר דבר תמוה כזה) שהקטן הנ"ל מחוייב במגילה בשנים שלפני זה (בתורת חינוך) ובשנים

27) שהרי עכו"ם אסור ללמוד תורה.

28) ראה חדא"ג מהרש"א שבת לא, א ד"ה

א"ל. שו"ת רעק"א סמ"א. שד"ח כללים ג, סקנ"ה (כו). שם פאת השדה ג' סוסק"ה.

29) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 240. חכו"ע ע' 75

ואילך.

30) להעיר מדעת ר"א (שבת רפי"ט. ובכ"מ)

דגם מכשירי מצוה דוחים את השבת.

